

de Architect

Zwarte Parel winnaar Lensvelt de Architect
interieurprijs 2011 Genomineerde stoelontwerpen Thonet Mart
Stamprijs Innovatie: mobiliteit en architectuur Conferentiecentrum
SeARCH vindt aansluiting bij landschap Stationsgebied Kessel-lo

www.deArchitect.nl

In restaurant Mazzo loopt de houten kast door het gehele interieur en organiseert bar, restaurant en keuken. Het interieur kent een eenvoudige tafelopstelling zoals in een Italiaanse trattoria. Fotoğraf Ewout Hulbers

Interview Rob Wagemans

Auteur Harm Tilman

Ondanks de financiële en economische crisis is Concrete sterk gegroeid. Volgens oprichter Rob Wagemans omdat in een globale wereld steeds meer behoefte is aan specifieke kwaliteiten. Om internationale opdrachtgevers goed te bedienen, werkt Concrete bijna uitsluitend met creatieve ontwerpers, voor wie er geen problemen zijn, alleen oplossingen. Het 'Dubai-tijdperk' ligt volgens Wagemans ver achter ons; het gaat nu om betaalbare luxe, om vrijheid en verantwoordelijkheid.

Hoe staan jullie ervoor?

Van de financiële en economische crisis heeft Concrete weinig last. We maken specifiek en contextgebonden werk en de behoefte daaraan is door de crisis niet afgenomen. Ondernemers nemen initiatieven en zoeken specifieke kwaliteiten om deze vorm te geven. De generieke of middelmatige wereld heeft meer last van de crisis dan deze specifieke wereld. Het verklaart waarom bureaus als UNStudio en ons bureau groeien en anderen het moeilijk hebben.

Welke specifieke kwaliteiten worden gevraagd?

We worden gevraagd iets te creëren wat er nog niet is. Onze sterke kant is dat we conceptueel en programmatisch meedenken. We vertellen niet eenvoudig een programma in een interieur, we stellen het ter discussie. Op deze manier creëren we nieuwe typologieën. We houden ons bezig met betaalbare luxe of 'affordable luxury'. Zo zijn we op dit moment met zeven citizenM-hotels bezig. Deze bieden luxe kamers voor een betaalbare prijs, een specifiek product op een globale markt.

Verdienen jullie het geld voor je opdrachtgevers?

Onze projecten creëren meer omzet. Daardoor kunnen we slimmere en meer uitgesproken projecten maken. Dat wordt gezien. We doen inspiratie op door kritisch naar de

wereld te kijken en naar wat deze vraagt. Logische fouten proberen we op te lossen. Zo verzin je bijvoorbeeld nieuwe hotelkamertypologieën. Dat vinden we leuk, de wereld een beetje veranderen.

Participeer je daar zelf ook in?

Bijna nooit. Alleen in citizenM zijn we medeaandeelhouders. In de ontwerpfase namen wij met minder honorarium genoegen.

Is dat niet vergelijkbaar met hoe in de muziekindustrie met royalty's wordt gewerkt?

Raar dat dit systeem zo weinig voorkomt. Een productontwerper maakt een ontwerp bijna voor niets, maar naarmate het goed wordt verkocht, verdient hij meer. Bij commerciële klanten kun je vergelijkbare concepten bedenken. Je omzet is in dat geval niet rechtstreeks gerelateerd aan het werk dat je doet.

Zie jij op dit moment andere verdienmodellen?

Nee, helaas zie ik wel negatieve verdienmodellen. Daarbij worden processen aangespannen tegen mensen die een ontwerp hebben gejat. Daar kunnen productontwerpers inmiddels goed van leven. Een project van ons is onlangs in Rotterdam helemaal gekopieerd. Het gaat ons niet om het

Concrete ontwierp de parasols boven het terras van hotel Castell d'Emporda zo, dat ze zijn afgestemd op de historische gebouwen. Fotograaf Ewout Hulbers

Rechts: Bij slecht weer kan de ruimte worden beschermd tegen wind en regen met behulp van plastic gordijnen. Fotograaf Wilkins.nl

geld, maar om de bescherming van ons vak. Verder zit ik niet in het vak om na te denken over verdienmodellen. Omzet en honorarium staan bij ons niet voor een aantal uren. Dat werkt gewoon niet. Een honorarium staat voor een goed idee. Het gaat erom dat we het resultaat bereiken dat ons voor ogen staat. We willen mooie dingen maken en onze nek uitsteken. Als je ons belt, krijg je altijd iets anders dan je verwacht.

Zie je nieuwe typen klanten opstaan?

Concrete heeft vrij veel atypische klanten. We werken nooit voor ontwikkelaars of financiële instellingen, maar vrijwel altijd voor ondernemers. Zij zijn naïef, tegendraads en rebels en om die redenen komen ze bij ons. Ze kennen geen angst en ze geloven sterk in wat nog niet bestaat. We hebben vrijwel nooit te maken met strikte regelgeving.

Zie je verschuivingen optreden in je klantenbestand?

Wat verandert is de grootte van de instituten, zoals hotelketens. Zij redeneren dat na zeven vette jaren er drie slechte en vervolgens drie magere jaren komen. Deze gebruiken ze om hun portfolio op te frissen. Andere klanten zijn zo geschrokken van de crisis dat ze alles stopzetten. Al onze projecten in Dubai staan bijvoorbeeld stil en het is de vraag of ze ooit nog gaan lopen.

Is er op dit moment ruimte voor vernieuwers?

Concrete is voortdurend bezig met innovaties. Een voorbeeld: in Nederland sluit je een huurcontract voor een woning af voor vijf jaar of een veelvoud daarvan. In de Verenigde Staten hooguit voor een jaar en in de regel betreft het gemeubileerde woningen. Toen ik aan een hotel in Londen werkte, had ik daar best in een gemeubileerd appartement willen wonen.

Daarom willen we nu iets maken wat tussen een hotel en een huis in zit. Short stay is een verblijf tussen drie dagen en drie maanden. We zijn bezig met een hotel waar je kunt wonen of een woning met hotelfaciliteiten. Dat kruisen we met de wens zo min mogelijk vierkante meters te creëren. Zo maken we compacte huizen waar globale nomaden tijdelijk onderdak kunnen vinden.

In de toekomst wordt een tweede huis in Frankrijk gecompileerd door tijdelijke huizen in Londen, Rome of Athene. Dit ondersteunt een leefstijl waarbij je over de wereld reist en overal je eigen plek hebt, zonder de zorgen van een eigen huis.

We zijn bezig met ruimtes waar je je laptop openklapt, je je kantoor hebt en je relaties ontvangt. Na het werk stap je weer in het publieke leven van de stad, zonder dat je ruimte hoeft te huren. Dat is voor mij het nieuwe café. We denken

ook na over de ontbijtruimtes in hotels, die 23 uur per dag niet worden gebruikt. Daar kun je meer kamers maken of liever nog een betere lobby ontwerpen.

Mij valt een verschuiving in jullie werk op. van escapisme naar nieuwe werken, van luxe naar eerlijkheid. Ben je het daarmee eens?

We volgen gewoon de maatschappij. Wij proberen te creëren wat daarin ontbreekt en waar behoefte aan is. Er zijn steeds meer zzp'ers en mensen zijn steeds mobieler. Vaste kantoren zijn niet meer nodig en daar moeten ontwerpers op inspelen. Hetzelfde geldt voor hotels en woningen. Dergelijke tendensen proberen wij als voorloper te signaleren. Je ziet nu ook een herwaardering voor ambacht. Luxe wordt op dit moment opnieuw gedefinieerd. Het is niet meer goed of geld, maar authenticiteit en eerlijkheid. Je moet kunnen zien dat de tafelpoot niet door een machine maar door een mens is gemaakt. Het is bijna anti-China.

De service-industrie krijgt een steeds grotere rol en zal, als we economen mogen geloven, moeten worden opgewaardeerd om uit de crisis te geraken. Spelen jullie daar ook op in?

In Amerika heeft de service sector al een aandeel van zeventig procent in de totale economie. Wat ik zelf interessant vind, is hoe je de waarde van creativiteit kunt meten. In Azië wordt een ontwerper als koning behandeld, maar zijn werk beroerd uitgevoerd. In de Arabische wereld hebben ze juist respect voor het product en stelt de ontwerper niets voor. Zij investeren in materiaal, niet in "brains". In Amerika wordt je status bepaald door het aantal keren dat je vreemd bent gegaan, je celebrity status. Ook drukken ze je daar direct in een specialisme. Daarom ziet hetzelfde restaurant in Seoul er in Dubai weer anders uit. De manier waarop het dagelijkse leven verloopt, wordt veel sterker bepaald door de lokale dan door de globale cultuur.

Is dit iets wat je de laatste tijd hebt ontdekt? Is het meer een rol gaan spelen?

We worden geïnspireerd door reizen, daardoor kunnen we buiten Nederland producten maken, daardoor reizen we weer meer en weten we beter wat er op verschillende plekken in de wereld speelt.

Wat is de verhouding van je werk in Nederland en daarbuiten?

Bijna al ons werk verrichten we op dit moment in het buitenland. Het Nederlandse werk is daarvoor een compensatie. Voor de vele luxe opdrachten in Dubai ontwerpen we voor lieve mensen kebabwinkels op de stations in Nederland.

Concrete Jungle

"Momenteel werken we aan een boek genaamd *Concrete Jungle*. Dit staat symbool voor de fase waar we nu in zitten. We weten niet hoe we uit deze jungle komen, elke dag vinden we weer nieuwe paden."

Concrete realiseerde onlangs het derde citizenM-hotel in Glasgow. Het hotel bestaat uit 215 geprefabriceerde kamers van 14 m², uit-gerust met 'en groot bed en een eenvoudige adkamer.

De vette hotels die we mogen ontwerpen in Amerika, compenseren we met een stripteasetent in opdracht van een ondernemer hier op de Wallen. Daarnaast maken we voor de moederorganisatie van de Supperclub nog steeds veel restaurants in binnen- en buitenland.

Betreur je niet dat je bemoeienis met Nederland zo is afgenomen?

Reizen vind ik erg leuk. In een vliegtuig word je niet gestoord door de telefoon. Ik gebruik de tijd vooral om na te denken. Op kantoor heb ik iedere tien minuten een nieuwe afspraak, in de lucht kan ik vijf tot tien uur stil zitten en tot rust komen.

Spijt heb ik dus niet. Wel vind ik dat Nederland een bekrompen maatschappij is geworden. Ik ben geen onderdeel van Superdutch en ik word ook niet geholpen door Dutch Design. We zijn een klein land en daarom moeten we onze talen spreken, zodat we overal ter wereld kunnen werken. Toen zich in Engeland de kans voordeed om een hotel te ontwerpen, grepen we die dan ook meteen.

Voor ons ligt een leuke markt in Amsterdam. We maakten hier veel bars en restaurants, maar de markt is intussen verzadigd en ik verwacht niet dat we er nog veel zullen doen. Wel zou ik er graag nog eens een vet hotel bouwen. Rotterdam is een andere interessante stad, alleen verwacht ik uit die hoek voor een Amsterdams bureau niet snel een opdracht.

Heb jij je bureau anders georganiseerd vanwege de toename van het werk buiten Nederland?

Tot voor kort hadden we een architectuur- en een interieur-bureau, want we willen een familiebedrijf blijven. Maar in de citizenM-hotels zijn gebouw en interieur zo met elkaar verweven, dat die scheiding niet meer is vol te houden. We voegden beide bureaus samen tot een bureau met 34 werknemers en verhuisden naar een nieuwe locatie. Om dat in goede banen te leiden, namen we een chef de bureau aan. Voor ons is dat een revolutie.

Wat is jullie taakverdeling?

De afdeling Concrete Today organiseert het bureau en zorgt ervoor dat alles op tijd en binnen het budget gebeurt. Naast Concrete Architecture en Concrete Interiors richten we twee nieuwe afdelingen op. Concrete Tomorrow doet de eerste klantcontacten, maakt de eerste presentaties en onderhoudt de relaties met de pers. Concrete Heritage is een interne afdeling die de normen en waarden van Concrete bewaakt. Onze producten kenmerken zich door een eerlijke materialisering en hebben een systeem in zich. Deze afdeling moet ons bij de les houden.

Deze nieuwe organisatie voelt heel goed, want ik houd hierdoor meer tijd over voor creativiteit, netwerken en acquisities. Ik ben ook niet meer in mijn eentje beslissingsbevoegd maar doe dit nu met vijf anderen. Het is een mooie basis om door te kunnen groeien, als het nodig is.

Besteden jullie veel werk uit?

Ja, steeds meer. Het bureau kan groeien door zo veel mogelijk werk uit te besteden. Onlangs rekende ik uit hoeveel mensen buiten ons bureau aan onze projecten werken. Zeker vijftig mensen die bij ons niet op de 'pay roll' staan, verrichten tekenwerk voor ons. Onze rol transformeert tot die van art director van de architectuur, vergelijkbaar met die in de reclamewereld.

We verwachten dat we op korte termijn zestig procent van het definitief ontwerp en negentig procent van het constructiewerk gaan uitbesteden. We beperken ons dan tot het schetsontwerp en tot de design development. De uitwerking komt op het bordje van andere bureaus te liggen. Wij verkopen meer 'brains' en minder productie.

In Nederland gaan stemmen op om ontwerp en uitvoering weer in een hand te verenigen.

Dat kan best, maar op dit moment hebben alle architectenbureaus de meeste problemen met hun tekenkamer. Daar willen ze van af. Hoe langer mensen daar werken, hoe meer ze verdienen. Tegelijkertijd kun je ze nauwelijks inzetten voor andere werkzaamheden. Dat is een enorme ballast. Concrete doet op dit moment geen productietekening meer. Al onze projecten zitten in de conceptfase. Als we nu tekenaars in dienst hadden, zouden die niets te doen hebben. We nemen daarom alleen veelzijdige architecten aan die assertief zijn en die kunnen anticiperen op nieuwe ontwikkelingen. Al onze mensen kunnen overal worden ingezet.

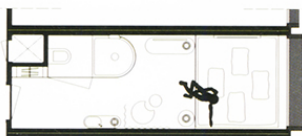
Wat is of wordt volgens jou de kwalificatie voor een architect?

Hij of zij moet vooral iets kunnen creëren wat er nu nog niet is. Het maakt niet uit wat, of het nu een gebouw, een product of een bouwdeel is. Een gebouw waterdicht tekenen is niet meer relevant, je moet nu verzinna hoe je dat op een slimmere manier doet. In mijn opleiding leerde ik hoe een gebouw in elkaar zat, maar je werd niet gestimuleerd iets te creëren.

Is dit iets wat je ook je collega's voorhoudt?

Dat durf ik niet te zeggen. Dit is de manier waarop wij het doen en waarmee we veel succes hebben. Er zijn vast ook andere werkbare methodieken.

We vertrouwen op onze intuïtie en die kun je alleen in de

Het Van Beuningenplein is ingericht als woonkamer van de buurt. Het bestaat uit verschillende open ruimtes die zijn bestemd voor specifieke activiteiten en leeftijden. Fotografie Ewout Hulbers

praktijk ontwikkelen. Op school verzamel je alleen kennis en daar heb je betrekkelijk weinig aan. Voor het rebelse in mensen moet ook op school veel ruimte zijn. Ik wilde op de Academie Ikea analyseren in plaats van een museum. Dat vonden de docenten toen vervelend, terwijl Ikea veel eerder maatschappelijke ontwikkelingen in haar interieurs oplost dan het Rijksmuseum doet.

Zo vind ik ook mode interessant. De grote merken hebben tegenwoordig negen collecties per jaar. Als er nu wat in de wereld gebeurt, zie je het daar binnen een maand terug. In de kunst gebeurt dat zelden en in de architectuur vrijwel nooit.

Het is toch geen nadeel dat architectuur langer bestaat dan interieur?

Dat ben ik met je eens. Maar als je geïnspireerd wilt raken en de wereld vooruit wilt helpen, duurt het in de architectuur zeven jaar voordat je weet wat zich in het hoofd van een architect afspeelt.

Wat voor rol zie jij voor architectuur?

Tijdloosheid. In architectuur moet je trends boven water halen die een lang leven zijn beschoren. Concrete is hip en trendy, maar de meeste dingen die we vijftien jaar geleden hebben gemaakt, bestaan nog steeds.

Hoe verhoudt dit zich tot het vluchtige waar je het eerder over had?

We bouwen classics. We bouwen dingen die immuun zijn voor kortetermijninvloeden en die een kwaliteit bezitten die een lang leven is beschoren. We proberen interieurs te maken die over zeven jaar en gebouwen die over 25 jaar nog zo worden gewaardeerd dat ze niet zullen worden afgebroken. Zo dragen we bij aan de duurzaamheid van de gebouwde omgeving. In interieurs en gebouwen hoeven wat mij betreft geen te recyclen materialen worden gebruikt. Die traagheid kan helpen als je hem inzet als kwaliteit. Traagheid is geen doel op zich.

In de huidige cultuur speelt duurzaamheid een grote rol. Hoe verwerken jullie deze waarde in je ontwerpen?

Daar staan we ambivalent tegenover. Duurzaamheid wordt vaak gezocht in complexe of hightech oplossingen, terwijl wij liever een 'Jip en Janneke-ecologie' toepassen. Waarom brengt de bakker zijn brood niet rond met de fiets in plaats van met de auto?

Zo bouwen we in Costa Rica een hotel dat binnen een straal van elf kilometer zijn bouwproducten, personeel en voedsel moet betrekken. We zoeken uit hoe we dat kunnen faciliteren, bijvoorbeeld door een school te bouwen waar mensen

Engels leren, zodat ze later in het hotel kunnen werken. Duurzaamheid wordt vaak ingezet als een marketingtool. Door een windmolen op het dak te zetten ziet het ontwerp er aan de buitenkant ecologisch uit. Maar als de molen stuk is, wordt uit Duitsland een technicus overgevlogen om hem te repareren. Wij zoeken het daarom in eerlijke simpelheid. Je moet dingen maken die je niet hoeft weg te gooien. Zo moet je ook de toekomstige stedelijke behoefte oplossen in de huidige leegstaande kantoren.

In jullie opdrachten doe je naast interieur ook architectuur. Heeft een van beide je voorkeur?

Beide bestaan naast elkaar in totale harmonie. We ontwerpen bij voorkeur merken of concepten die disciplines overschrijden. Voor citizenM deden we niet alleen de architectuur en het interieur, maar brieften we ook de grafisch

vormgevers en de bouwers van de website.

Het maakt ons niet uit of het een hotel, school of bordeel betreft. Belangrijk voor ons is dat we er de noodzaak van inzien en dat we er zelf gebruik van zouden willen maken. Aan een Four Seasons Hotel voor rijke en bejaarde Amerikanen zouden we niet snel beginnen.

**Zonder opdrachtgevers geen ontwerp.
Je hoort steeds vaker dat je goed naar ze moet
luisteren. Hoe staan jullie daarin?**

We zijn heel lastig, niet omdat we arrogant zijn, maar omdat we onze opdrachtgevers de oren van het hoofd vragen. Ze moeten daar wel tegen bestand zijn. Alles wat zij vragen, stellen wij intuïtief ter discussie. Dat levert vaak oorspronkelijke ideeën op. We luisteren wel, maar we zijn niet dienstbaar. Weg met dogma's en vanzelfsprekeden!

Concrete Architectural Associates is in 1997 opgericht door Rob Wagemans, Gilian Schrofer en Erik van Dillen. Inmiddels is het Amsterdamse bureau uitgegroeid tot een multidisciplinair creatief bedrijf dat zich bezighoudt met allerlei disciplines, van interieur tot stedenbouw, van architectuur tot grafisch ontwerp.